

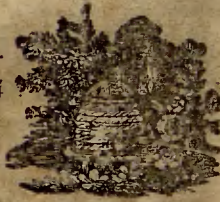

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱՓԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Լրագրին միջոցով որ և իցէ մասնաւոր յայտարարութիւն տալել տուողը պէտք է վճարի ամէն 4 տառի համար 1 կոպէկ արծաթ:

Հրատարակուի է ամէն շաբաթ օր, մի մի թերթ, Տարեկան բաժանորդագրութեան դինն է 6 ռուբլի:

Ժ. ՏԵՐԻ

ՅՈՒՆՎԱՐ 21. 1867 ԱՄԻ

№ 2.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀՆՈՒԱԳՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ:

Ս. Պետերբուրգ 5-ին յունվարի.

Մոսկվայի եկեղեցականները ստորագրութիւն բաց արին քրիստոնեաների օգնութեան համար. Մոսկվայի մետրապօլիտի առաջարկութիւնը և յայտարարութիւնը այս մասին տպուծ էր Московскія Вѣдомости, անուն լրագրում:

Տաճկական արտաքին գործոց նախարար Ա. Լի-վաչան խրկեց հովանաւոր տէրութեանց չղջարեւրական գանգատելով Տաճկաստանի կողմից Յունաստանի քաղաքականութեան վերայ:

Ս. Պետերբուրգ 7-ին յունվարի.

Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ Տաճիկները յայտնում են դժգոհութիւն այնտեղի Ռուսաց դեսպանի դէմ այն պատճառով, որ Ռուսաց պատերազմական նաւերը ազատում են Կանդիայի ընտանիքներուն թէև դեսպանի

յայտարարութիւնները Դրան բաւարարական էին չատ, "Տաման", անուն շոգենաւի նաւու ժամանակ: Դուռը Կանդիա կղզին պաշարման վիճակի մէջ հրատարակեց: Կանդիայի վերայ ապստամբութիւնը տարածւեցաւ ամէն տեղ: Լուր կայ, իբրեւ թէ Ֆրանսիան արգելք լինում է Կանդիա կղզու Յունաստանի հետ միանալու, ցանկալով, որ այն տրվի Եգիպտոսին, որից ստանալու միտք ունի մի պատերազմական կէտ Սուէզի նաւահանգիստում: Կանդիայի վերայ ապաստում են, որ շուտով կ'հրատարակվի պատերազմ Յունաստանի և Տաճկաստանի մէջ: Տաճիկները ծառայութեան են հրաւիրում բեդիֆներուն, բաշի-բոզուկներուն և Առնաուտներուն:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պօլսի 24-ին դեկտեմբերի (5-ին յունվարի): Կանդիա կղզիում Ֆոնիայի մօտ եղած պատերազմում ապստամբների կողմից սպանածների թիւը հասնում է:

մօտ 300 հոգու, այն ինչ 4500 հոգիք ապստամբներից, համարելով կանանց և երեխանց էլ միասին, նեղը ընկնելով ճաճիկների հալածանքներից ու հանելով ծովի ափը Ռուսաց պատերազմական Ֆրէզատով հասան Պիրէոս:

Սուլտանի գործակալը, որ խրկած էր Մելինոս, շատ ուրախ և սիրալիք ընդունելութիւն գտաւ այն տեղի եկեղեցականների և ժողովրդականների կողմից:

Օտար լրագիրների հաղորդած լուրերը թեսալիայի գործքերի մասին շատ աւելորդութեամբ են:

25-ին դեկտեմբերին (6-ին յունվարի 1867 ամի): Կանէայից (Կանդիայում մի քաղաք է) եկած լուրերը 20-ից դեկտեմբերի ցոյց են տալիս, որ տաճիկների գլխաւոր բանակը գտնւում էր Ինիսուլում, Մելինոսի նահանգում, որի նուաճված բնակիչները իրանց բոլոր զէնքերը տուել են:

Յոնիայի մօտ ստացած ջարդից յետ ապստամբների առաջնորդ գնդապետ Կորոնէոսը քաշվեցաւ Միսիոտեան լեռները և որոշեց կամաւոր զինուորների հետ միասին նստել Ռուսաց պատերազմական Ֆրէզատի վերայ և վերադառնալ Յունաստան: Գնդապետ Ջիմբրակիսը, որի զօրքերը ցրուած են Մելինոսի սարերումը, նոյնպէս դիտաւորութիւն ունի վերջ տալու անյուսպի պատերազմին:

Փարիզ 25-ին դեկտ. (5-ին յունվարի 1867 ամի): Երէկ երեկոյեան Patrie անուն լրագրում տպած էր յօդուած արևելեան գործքերի վերայ, ուր ասվում է. «Լուրը, իբրև թէ Ֆրանսիան փորձ փորձել է կազմելու դեսպանաժողով Կանդիայի հարցը վճռելու համար, անհիմն է: Ֆրանսիան և Անգլիան խորհուրդ տալիս էին Գրան, որ սա ներողամիտ լինի. բայց մի և նոյն ժամանակ պախարակում էին Կանդիացիների շարժումն և կրկին խոստովանել են, որ Եւրոպական խաղաղութեան հաստատութեան համար անշուշտ հարկաւոր է ճաճական տիրապետութիւնը Արշակաւագոսի վերայ:

Մոնիէօրում այսօր տպած էր, որ մի երեկոյեան լրագիր հրատարակել է յօդուած Ֆրանսիայի քաղաքականութեան վերայ, արևելեան գործքերի վերաբերութեամբ, յօդուած, որնոր ինչպէս երևում է, հաւանաբար պաշտօնական աղբիւրներից: Այս յօդուածը աւելի երևակայութեան ծնունդ է:

Վեննա, 28-ին դեկտ. (9-ին յունվարի 1867): ճաճական կառավարութիւնը շրջաբերական ծանուցագրով հաստատութեամբ պահանջեց Յունաստանի հովանաւոր տէրութիւնների միջամտութիւնը Աթէնքի արքունիքի յարձակողական ձգտումների դէմ և յայտնեց, որ եթէ կ'մերժվի իր պահանջը, ինքը ստիպված

կ'լինի կարևոր միջոյնները գործ դնելու իր պաշտպանութեան համար:

Կ. Պօլիս 28-ին դեկ. (9-ին յունվարի): ճաճական կառավարութեան հասան Յոյների յեղափոխական կուսակցութեան դիտաւորութիւնները, որոնք են ապստամբութիւն յարուցանել արշակաւագոսի միւս կղզիների վերայ էլ, որոնք գտնւում են ճաճական իշխանութեան տակ:

ճաճական դեսպանը Ֆլորենցիայում Ռուստէմ Բէկը նշանակած է նոյն պաշտօնը վարելու Վաշինգտոնում:

Այնտեղեց Եպիքոս խրկվեցան հինգ բաւալիօն հեռակ զօրք. իսկ միւս հինգ բաւալիօնները հրաման ստացան պատրաստվելու նոյնպէս ճանապարհ ընկնելու դէպի Եպիքոս:

Եպիքոսի քրիստոնեայ բնակիչները մերժում են պաշար տալու այն յոյն խումբերին, որոնք Յունաց թագաւորութեանց յարձակել են Եպիքոսի երկիրը:

Կանդիայից եկած լուրերին նայելով, ապստամբների առաջնորդ գնդապետ Ջիմբրակիսը, կամաւոր զինուորների խումբի հետ միասին, նաւերով դարձել է Յունաստան:

Աթէնք 24-ին դեկտ. (5-ին յուն.): Տրիեստի վերայով. Եւր Աթէնքում կատարում էին հանգստեան կարգը նոյա համար, որոնք սպանվեցան Արիստոփանի վանքի պաշտպանութեան ժամանակ, եկեղեցում ներկայ գտնվեցաւ ինքը Գէորգ Թագաւորն էլ:

Յունաց կառավարութիւնը խրկում է մեծ տէրութիւններին արտաքոյ կարգի դեսպաններ, որ բացաւորեն նոյա առաջին իրերի բուն վիճակը Յունաստանում:

Շարժումն Յունաստանում. Կորֆուից 20-ին դեկտեմբերի դրում են Իտալիա անուն լրագրին, «Եթէ կարելի է հաւատալ մի եռանդոտ զինուորականի նամակին Միսոլունգիից, առաջիկայ տարուան գարունքին պէտք է լինի լաւ պատրաստած և ամէն կողմանէ ապահոված ապստամբութիւն թեսալիայում և Եպիքոսում ամէն տեղ: Առ այժմ չեն խնայում ոչ մի աշխատանք գարունքի համար, որքան կարելի է, աւելի փող պատրաստելու: Սորա համար ամէն տեղ կազմում են թատրոնական խաղարկութիւններ, որոնց բովանդակութիւնները առնում են Յունաստանի անկախութեան պատերազմից, եկեղեցականները եկեղեցիների բէմից քարոզում են ժողովրդեան չինայելու զօհաբերութիւններ, նոյն նպատակի համար փողոցներում և հրապարակական տեղերում կայնվում են յայտարարութիւններ, և ինչպէս բուն Յունաստանում, այնպէս էլ մերձակայ կղզիների վերայ կազմվում են բազմաթիւ թէ

աղամարդոց և թէ կանանց մասնաժողովներ: Մինչև
յայժմ Կորֆուում, Կեֆալոնիաում և Զանտեում կա-
թողացել են արդէն հաւաքել 26,000 Ֆրանգ: Չնայե-
լով այս կղզիների բնակիչների աղքատութեան ու խեղ-
ճութեան առևտուրի գծուար դրութեան պատճա-
ռով, ոչոք նրանցից չէ խնայում իր լուծման հասարա-
կաց գործքի համար: Այն պատերազմական ոգևորու-
թեան նայելով, որ տիրապետում է Կորֆուի վերայ,
նոր զինուորական հրամանատարի՝ վերին Ալբանացի գե-
ներալ Սավրօ Միլիոյի գալից յետ, կարելի է կարծել,
որ Յունաստանը շատ մօտ է պատերազմին ճաճկաստանի
դէմ և պատրաստ վիճակի մէջ է դնում իր բոլոր պա-
տերազմական զօրութիւնները: Յիրաւի, Կորֆուի պա-
հարան զօրքը ամէն օր, իր հրամանատարի աչքի ա-
ռաջին, ամէն օր մի քանի ժամ պարապում է զինուո-
րական խաղերով կամ հրացան արձակելով: Ալբա-
նիայի տաճիկ պաշտօնատարները շատ լաւ տեսնում են
այս ամէնը և իրանք էլ ձեռքերը ծալած նստած չեն:
Ինչպէս լսվում է, Գուռլէ մտածում հեռանալու պա-
տերազմից և չնայելով սրան, Աթէնքում, ասում են,
ուշադրութիւն չդարձրին բոլորովին Սուլտանի արած
առաջադրութեան վերայ, տաճիկական սահմանների մօտ
երեք յոյն զօրքերի բանակներ պատրաստելու վերա-
բերութեամբ:

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

Ամօյս 15-ին կիրակի օր, ինչպէս Մեղուի անցեալ
համարում յայտնել էինք, կատարվեցաւ վանքի մայր
եկեղեցում նորընտիր տէր Գէորգ Կաթողիկոսի յիշա-
տակութեան հանդէսը: Բարձր Սրբազան Մակար արք
եպիսկոպոսը՝ Արաստանի և Իմերէթի թեմի առաջ-
նորդը, պատարագիչ էր: Նորին սրբազնութիւնը, Նորին
վեհափառութեան անունը յիշատակելից առաջ, խօսե-
ցաւ համառօտ և յարմարաւոր խօսք, որով յայտնեց, թէ
եկեղեցին, որնոր հանգուցեալ Տէր Մատթէոս հայրա-
պետի մահից յետ սուգ էր պահում, այսօր կրկին
ուրախութեան զգեստ զգեցաւ, ստանալով իրան կա-
ռավարիչ ընտրութեամբ բոլոր ազգին: Սուրբ Պատա-
րագից յետ կատարվեցաւ մաղթանք, ներկայութեամբ
Թիֆլիզի բոլոր եկեղեցական դասի: Ժամերգութեան
կարգի աւարտելից յետ, բոլոր աւագ քահանայք և մի
քանի ժողովողականք գնացին Սրբազան Առաջնորդի
աջը առնելու, որնոր այն օր ձոխ սեղան էր պատրաս-
տել այցելուների համար: Առաջնորդարանում գտան-
վեցաւ այսօր և Ռուսաց Բարձր սրբազան էքզարխը,
որնոր եկել էր շնորհաւորելու նորընտիր Կաթողիկոսի

հաստատութիւնը: Մեղանի վերայ դարդակվեցան բա-
ժակներ Օգոստափառ Կայսեր և նորա բոլոր տան, Նորին
վեհափառութեան, Սրբազան էքզարխի և Սրբազան Մա-
կար Սրբ եպիսկոպոսի կենաց և Նշմաճնի աթոռի ու
Հայոց ազգի հաստատութեան համար:

Չնք կարող այստեղ լուութեամբ անցել մի հան-
գամանք, որնոր շատ հարկաւոր էր հանդէսը կատարեալ
անելու համար: Քաղաքիս հայ հասարակութեան ան-
դամներից շատ քիչերը ներկայ էին այն օր: աններելի
է այս սառնութիւնը մերերի կողմից դէպի այսպիսի մի
հանդիսակաարութիւն, մանաւանդ այն պատճառով,
որ ինչպէս լսել ենք, շատերը առանձնապէս հրաւիրած
են եղել: Մենք յոյս ունէինք սեսնել այնտեղ շատերին
մեր հայ ազնուականներից և քաղաքացիներից:

ԱՔՈՒԼԻՍԻ ԱՊԱԳԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Անցեալ տարիներում Մեղուի շատ համարներում
հաղորդել ենք միշտ տեղեկութիւններ Աթուլիսի զըպ-
րոցների մասին: Այն մեզ հաղորդված տեղեկութիւն-
ներից երևում էր, որ այնտեղ զպրոցները դեռ մի հաս-
տատուն հիմն չունէին և նրանցից միայն մէկը աւելի
կանոնաւոր և շարունակ ընթացք ունէր: Միայն ընդ-
հանրապէս բաւական թերի էին նոցա մէջ զխոռու-
թեանց դասատուութիւնները, որ շատ պատիւ և յարգ
չէր մեր Աթուլիսեցի յարգոյ հայրենակիցների համար,
որովհետեւ նոքա ունին այնքան միջոց, որ կարող էին
մի կանոնաւոր և բարեկարգ զպրոց պահպանել իրանց
զաւակների համար: Ահա այժմ լսում ենք, որ նոքա
արդէն, դրած մի քանի բարեմիտ և հասկացող մար-
դիկներից, մտածում են հիմնարկել իրանց պիտոյք-
ներին համապատասխան և ժամանակի պահանջմունք-
ներին համեմատ մի զպրոց, ժողովելով սորա համար
բաւական նշանաւոր դուժմար: Կասկած չունինք, որ այս
գործը երբ և իցէ դուրս կ'կայ, որովհետեւ եթէ միան-
գամ ժողովուրդը զգացել է զպրոցի կարևորութիւնը,
անշուշտ այն անդադար կ'դրդէ նրան դուրս բերելու
միայն ցանկալի էր, որ մի օր առաջ կատարվէր այս գոր-
ծը և ժամանակը 'ի դուր չկորչէր, ժամանակը, որ մա-
նաւանդ մի երեխայի համար ոսկուց թանգազին է:
Թող համոզվին մեր յարգոյ Աթուլիսեցիք, որ վաղ թէ
ուշ իրանք պէտք է այդ զպրոցը հիմնեն. ուրեմն աշ-
խատեն ժամանակակորոյս չլինել և չզրկել իրանց ներ-
կայ զաւակներուն այն բարութիւններից, որոնք նոքա
պէտք է ստանան զպրոցի միջնորդութեամբ իրանց ա-
պագայ կեանքի համար: Թող իմանան մեր յարգոյ

Հայրենակիցները որ ներկայ դարումս ոչ մի բան, ոչ մի ապրանք լուսաւորութենից և գիտութիւնների հմտութենից աւել շահաւէտ չեն, որոնք ամէնից աւելի շահ են տալիս մարդոց: Այս մի երևակայութեան պտուղ չէ. այլ իրողութիւն. թող միանգամ մերոնք դարձնեն իրանց աչքերը Եւրոպայի և Ամերիկայի լուսաւորեալ երկիրների վերայ և կասկած չկայ, որ կ'համոզվին մեր ասածի ճշմարտութեան մէջ: Ամերիկայի միացեալ նահանգները բնութենից այնքան բարեբեր և հարուստ չեն, ինչպէս Մեքսիկայի նահանգները, միայն նոցա բռնակիչները աւելի հարուստ են և բարօրութեան մէջ, քան թէ Մեքսիկայի բնակիչները. որովհետեւ նոցա մէջ գիտութիւնները և արհեստները շատ աւելի առաջացած են բազմութիւն դպրոցների միջնորդութեամբ. որոնք նոքա իրանց ամենընտիր ժառանգութիւնը և հարստութեան և բարօրութեան ամէնից մեծ և ուղիղ միջոցն են համարում: Եւրոպայի մէջ ճաճկաստանի, Իտալիայի և Սպանիայի երկիրները ամէնից պտղաբեր և բարեբերներն են, միայն նոցա ժողովուրդները և կառավարութիւնները ամէնից աղքատներն են, որովհետեւ նոցա մէջ գիտութիւնները և արհեստները այնպէս ծաղկած չեն. ինչպէս Գերմանիայում, Ֆրանսիայում և Անգլիայում: Թե՛ղ այս բանի վերայ ուշադրութիւն դարձնեն մերոնք և իրանց ուշադրութիւնը աւելի զարդոցների վերայ դարձնեն, քան թէ արծաթ ու ոսկի ժողովելու վերայ, որնոր յետոյ նոցա անկիրթ որդիք ու նայն և սնտի բաների վերայ գործ են ածում: Թող իմանան, որ հարստութիւնը կենցաղավարութեան մէջ ղէկն պէտք է լինի և գիտութիւնները ու լուսաւորութիւնը—ղեկավարն. եւսայն թէ ոչ հարստութիւնը իր նշանակութիւնը բոլորովին կորցնում է:

Ժամանակին, յոյս ունինք, որ կարող կ'լինենք մեր ազգայիններին հաղորդելու ճիշդ և մանրամասն տեղեկութիւններ վերոյիշեալ հիմնելի դպրոցի վերայ, հրատարակելով և նորա սկզբնապատճառ եղող յարգոյ անձինքների անունները: Որովհետեւ տարակոյս չունենք, որ յարգոյ Աքուլիսեցիք կ'հաղորդեն խմբագրատան այս մասին աւելի ճիշդ տեղեկութիւններ, նկարագրելով բոլոր գործքի ընթացքը հանգամանքօրէն:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն .

Պ Ա Ր Ո Ն Խ Մ Բ Ա Գ Ի Ր :

Արդէն Ձեր լրագրի ընթերցողներին ծանօթ է, Մեղուի 1866 թուականի տասներորդ համարաթերթից,— թէ ով էր Հէնրիկոս Հէյնէն,— և թէ նա Գերմանա-

կան ազգի բանաստեղծ լինելով ներկայ դարուս առաջին կիսամասնում, ինչ նպատակներին էր սպասաւորում, և ինչ ուղղութիւն ունէին նորա բանաստեղծական գրվածքները: Մենք կամք չունինք այս բոլորը միւս անգամ կրկնել, բայց ցանկալի էր մեզ, որ Մեղուի ընթերցողները Հէյնէնի հետ ծանօթանալուց յետոյ, ընթերցասիրէին և նորա բանաստեղծութիւններից մէկը, որ ահա մենք թարգմանելով ներկայացնում ենք: Թէև այս բանաստեղծութիւնը ինքն ըստ ինքեան չոր է, և չունի ոչ ինչ բարոյական վերահամբարձ և գրաւոր ձգտողութիւն, այսու ամենայնիւ, կարելի չէ ուրանալ, որ սա Գերմանական իւր Հեղինակի զգացվածով չէ ունեցել մի երգիծաբանական միտք: Սոյն այս բանաստեղծութիւնը, մինչդեռ մենք թարգմանած էինք Ռուսերէնից, համեմատելով Գերմանական բնագրի հետ, որ լոյս ընծայված էր Հէյնէնի միւս բանաստեղծութիւնների հետ Վէյպիզի Համալսարանումը 1839 թվականին,—մեզ պատահեցաւ կարթալ 1858 թուականի «Հիւսիսափայլ» օրագրի մէջ և Հայերէն, Կոմս Էմմանուէլի ստորագրութեամբ: Բայց թարգմանութիւն է, թէ ինչ է, յայտնի չէ, պատճառ, Հայերէն Աշխատասիրողը բոլորովին այս բանաստեղծութիւնը ծառայեցրել է իւր նպատակին և կամքին, կերպ կերպ յաւելվածներով, միայն թէ կարող եմ ասել, որ Հայերէնը ինչ կուգէ լինի, աւելի բարձր է և արժանաւոր, քան բնիկ Գերմանականը: Եւ մենք Հայերէն թարգմանելով այս ներկայացրած «Նրազ» վերտառով բանաստեղծութիւնը, որքան կարելի էր հետեւեցինք բանաստեղծի իրաւունքով վարվել սորա հետ,—և զգալ Գերմանացի բանաստեղծի հետ միասին... լրացնելով մի քանի տեղ նկարագրութեան պակասութիւնը, և որ առաւել է հայացնելով մեր խօսքը:

Ղալար. 1866 թիւ.

Յարութիւն Ռոտանիկ:

Ե Ր Ա Ձ .

Այս գիշեր իմ խոր քնիս մէջ
Չարագուշակ երազ տեսայ,
Գեռ այն ահեղ տեսիլները
Նրկարված են հոգուս վերայ:

Ինձ թվում էր որպէս թէ ես
Ըզբօսնում եմ ծառերի տակ...
Եւ կազմում էր իբր այդ տեղը
Մի մեծ անտառ ծաղկապսակ:

Ես գնում եմ... անտառումը
Իբր ծառեր և ծաղիկներ,
Յաճախելով քնքոշ գլուխքը
Ողջոյն տվին ինձ հիւրասէր:—

Թռչնակները նմանապէս,
Այն տեղ իմ դայը տեսնելով,
Երգ երգեցին ուրախապէս
Ծառից ի ծառ թռչոտելով:

Եւ երկինքը այնպէս պարզ էր,—
Այնպէս պայծառ և փառահեղ,
Որով կարծես ծառ և ծաղկունք
Վառվում էին ամենայն տեղ:—

Ամենայն տեղ ուրախութիւն...
Զվարթ ծաղկում էր բնութիւն,—
Ամենայն տեղ մարդ զգում էր
Րզմայլելի անուշութիւն...:

Բայց մարդ չը կար անտառի մէջ...
Զէի լսում ոչ խօսք, ոչ ձայն,
Միայն մի ջուր՝ հեռու տեղում
Կարկաջում էր խոխոջաձայն:

Ես գնում եմ... ահա եկայ
Այն կարկաջող աղբիւրի մօտ...
Բայց ի՞նչ տեսնեմ, չափահասակ
Մի կոյս աղջիկ ինձ անծանօթ...:

Նորանումը կար ամեն բան,—
Սիրելի դէմք, քաղցր հայվածք,
Պատշաճաւոր հագուստ, շարժվածք.
Զէի տեսած նորա նման:—

Գեղեցիկ էր նա քան զչափն,
Հասակը բարձր, մէջքը բարակ
Զոյգ թուխ աչքեր փայլում էին,
Կամարաձև ունքերի տակ:—

Իսկ թուշերը վարդանման,
Պայծառ ու չքնաղ իրանով.—
Նկարած էր կ'ասես ճարտար
Նկարիչի նուրբ վրձինով:

Զքնաղ էր նա բոլոր մարմնով...
Կարծես թէ նա չէր հողեղէն,
Նա խոնարհած ջրի վերայ,
Լվանում էր կտաւեղէն:

Նա լվանում էր երգ երգելով,
Սիրտ գրաւող այսպէս երգով:

«Անցի՛ր աղբիւր դու խաղալով,
«Մաքրի՛ր կտաւ քո ջրերով:»

Ես մօտացայ, հարցանում եմ.—
—Իմ նաղելի՛,— ի՞նչ ես անում,—
—Կամ ո՞վ ես դու, աստ, խնդրեմ,—
—Եւ ինչո՞ւ ես այդ լվանում:»

Նա ինձ տվաւ այս պատասխան,
«Պատրաստ կ'աց դու այս կտաւը
«Լվանում եմ, որ սորանից
«Պիտի կարեմ քո պատանը...»

Երբ այս ասաց, լնչպէս մի ծուխ
Ամենայն բան չքացաւ աչքիցս...
Եւ տեսնում եմ կամաց կամաց
Մթնեց անտառ ամեն կողմից:

Նայում եմ ցած, վերև և շուրջ,
Խաւարով է անտառ ծածկված,—
Եւ ծառերի կատարները,
Մինչև ամպերն են բարձրացած...:

Ահ ու սորապի ինձ պատեցին,
Եւ կանգնած եմ ապշածի պէս,—
Բայց լսում եմ կացինի ձայն,
Թնդացնում էր անտառի ներս...:

Մի նեղ անձուկ ճանապարհով
Վազեցի խիտ ծառերի մէջ...
Ահա հանկարծ իմ առաջև
Բացվեց մի ձոր նոր տեսիլքով:

Ուր իմ տեսած օրիորդը...
Մեծ ծառի տակ, կացին ձեռքին,
Կանգնած է և բաժանում է
Խոր արմատից հսկայ կաղնին:

Նա կտրում էր երգ երգելով,
Մի սրտաշարժ տխուր ձայնով:—
«Կտրի՛ր դու փայտ իմ սո՛ւր տապար,
«Կտրի՛ր տախտակ դու իմ համար:»

—Իմ Հոգի ջան, աստ խնդրեմ,—
Սիրոյ հարցով մօտն եմ գնում.—
—Ո՞վ ես, կամ ո՞ր տեղից եկած,
—Եւ է՞ր ես այդ ծառը կտրում:

Նա ինձ դարձաւ, պատասխանեց,
«Մօտեցէ՛ է քո օրհասը,—
»Տախտակներ եմ կտրում, սրանից
«Պիտի շինեմ քո դագաղը:»

Մինչ աւարտեց նա այս խօսքը,
Գարձեալ չքացաւ ողջ ծովսի պէս...
Տրտում տխուր տեսնում եմ ես,
Սկանում է իմ շուրջ դաշտը...

Բոլոր մարմնովս զգացի սարսափ,
Եւ մօտահաս մահի տաղնապ...
Գնում եմ... բայց ամպի նման
Երևում է հեռուից մութ բան...

Վազում եմ ես նորա հանդէպ...
Այն ինչ... դարձեալ այն աղջկէր...
Մի բա՛հ ձեռքին ըստէպ ստէպ
Փորում էր նա չոր գետինը...

Ու թէ ինչպէս այժմ նա ինձ
Երևեց քաղցր և հաճելի...
Թէ և տխուր և գունաթափ
Դէմքով էր ինձ և սոսկալի:

Նա փորում էր երգ երգելով,
Միտ կորատող այսպէս երգով.
«Փորիւ իմ բա՛հ,—փորիւ դու խոր,
«Փորիւ դու փոս մի խորափոր»:

Ես մօտեցայ հարցանում եմ,
—Իմ գեղեցիկ ասած խնդրեմ,
—Ասած ո՞վ ես, կամ այս տեղում
—Դու է՞ր ես այդ փոսը փորում:

Նա պատասխան տվաւ այսպէս.
«Ահա լրացաւ վերջին վայրկեան,—
«Վերջն է կեանքիդ,—ես քո համար
«Պատրաստում եմ այս գերեզման»:

Երբ լսեցի ես այս խօսքը,
ձայնեց սիրտս մահվան ահից...
Ամբողջեալ արիւնս իմ մէջ,
Եւ սաստիկ ցաւ զգացի կուրծքիցս...

Այլ ուժ չկար, թուլ'ցան ծնկներս...
Չէի կարող ոտքի կանգնել...
Բայց և այնպէս իմ գերեզման
Ուղեցի իմ աչքով տեսնել...

Տեսայ փոսը... մթնեց աչքերս...
Ուշքս գնաց...—Իբր գլորվեցի
Այն փոսի մէջ... և վերջապէս
Շփոթված յանկարծ ես զարթեցի...

Ղղար.

Յ. Ոստանիկ.

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՐԻ, ԶՐԻ, ՕԴԻ ՎՐԱՅ:

III.

Զ Ո Ւ Ր.

(չարունակութիւն)

Մինչեւ է, որ ջուրը սառչում է. և սառուցը
հալում է. ինչ է ջերմութիւնը և ինչպէս են
նորան չափում:

Մենք ասացինք, որ տաքութիւնից բոլոր մետաղ-
ները լայնանում են. բայց տաքութեան ներգործութիւ-
նով որովհետեւ մետաղների մէջ ամենից զգալի կերպով
անդիկն է լայնանում, այդ պատճառով էլ անդիկն են
գործ դնում ջերմութեան չափ պատրաստելու համար:

Ջերմաչափը կամ ինչպէս Եւրոպացիք ասում են
(thermometre) բաղկացած է անդիկով լեքը ապակու զըն-
դակից, որոյ վրայի կողմումը հաստատած է հաւա-
սար զրամագծով ապակու նուրբ խողովակ, որոյ մէջ
անդիկը ազատ կերպով կարող է բարձրանալ: Երբ որ
ջերմաչափը տաք տեղումն է, այն ժամանակ անդիկը
լայնանալով կը զրաւէ մեծ տեղ և կը բարձրանայ խո-
ղովակի մէջ: Իսկ եթէ ցրտումն է գտնվում, անդիկը
կը նեղանայ և վար կ'իջնի խողովակի մէջ:

Ասեմք թէ ունինք ջերմաչափ. այժմ վեր առէք
մի ձեռով սառուցը և միւս ձեռը փորձեցէք եռա-
ցած ջրի մէջ դնել. դուք կը տեսնէք մեծ զանազա-
նութիւն. այս զանազանութիւնը ջերմաչափով կարելի
է չափել այնպէս ուղիղ, ինչպէս որ կ'ուսեղենը չա-
փում են արշինով: Ահաւասիկ այսպէս են չափում:

Ջերմաչափի գնտակը դնում են ծեծած սառուցի
մէջ և մինչև որ սառուցը հալվում է, նկատում
են այն կէտը, որտեղ որ անդիկը կենում է. յե-
տոյ ջերմաչափը դնում են եռացած ջրի մէջ. անդիկը
կ'բարձրանայ հեռոցհեռէ և կը կանգնի մի կէտի վրայ,
որից էլ դէնը չի անցնիլ: Այս կէտն էլ նոյնպէս նկա-
տում են և ստացած երկու կէտերի մէջ գտնված տա-
րածութիւնը բաժանում են հարիւր հաւասար մասեր,
որոնք նշանակում են փոքրիկ դժերով: Այդ դժերը ահա
ասվում է աստիճան: Ներկայացրէք ձեզ մի սանդուղա,
որ նկուղից բարձրանում է մինչև տանիսը. ասեմք թէ
նկուղի մէջ եթէ սառուց դնենք՝ կը հալի և տանիսի վրայ
ջուրը ելի է գալիս, և այդ սանդուղաւ 100 ոտն ունի:
Մնդիկը վեր վար է իջնում այս սանդուղաւ վրայով,
նայելով թէ՛ նորա ունեցած տաքութիւնը աւելի որ
կէտին է մօտենում, նորան, որտեղ ջուրը եռում է, թէ
նորան՝ որտեղ հալվում է սառուցը. հարկաւ այս միջոցին
եթէ դուք կամենայիք իմանալ թէ ինչ հեռաւորութիւն

ունի սնդիկը նկուղից կամ տանիքից, հարկաւոր էր համարել սանդուղտի աստիճանների թիւը: Նորանից է ահա ծագում այն խօսքը, որ դուք շատ անգամ լսում էք. — բարձր կամ ցածր բարեխառնութիւն: Այս նշանակում է թէ այնպիսի տաքութիւն, որտեղ սընդիկը բարձրանում է կամ ցածանում է իւր սանդուղտի վրայ:

Նկուղի յատակումը, որից էլ ներքեւ սանդուղտի ոտը չկայ, այն տեղ դնում են զրօ. յետոյ համարում են 1, 2, 3, 4 . . . մինչև 100, որ հասնում է մինչև տանիքը, այս ինքն, մինչև այն կետը, որտեղ եռում է ջուրը:

Ի հարկէ, եթէ մենք ջերմաչափը ենթարկենք աւելի սաստիկ ցրտի, պէտք է որ սնդիկը զրօ աստիճանից աւելի ցածանայ. Ուրեմն մեր սանդուղտը պէտք է որ վար իջնայ մի և նոյն աստիճաններով, ինչպէս որ առաջ բարձրանում էր, կրկին մենք կսկսենք համարել 1, 2, 3 . . . նայելով թէ ինչքան է ցածանում. միայն այս աստիճաններին պէտք է աւելացնենք զրօ աստիճանից ցած խօսքը, որ զանազանվին զրօից վեր դանված թուերից. (զրդերի մէջ մենք երբեմն կը կարգանք բարեխառնութիւն — 3°. այս նշանակում է 3 աստիճան զրօից ցածր. աստիճանի տեղ տեսնում են որ դնում են թուի վրայ մէկ 0 և զրօից ցածր խօսքի տեղ դնում են մի նուագական նշան (—) թուի առաջ): Այսպէսով սնդիկը կարող է զրօից ներքեւ մինչև 40° իջնել. սնդիկի ջերմաչափը կը ցոյց տայ ցրտութիւն 0, —1°, —2°, —37°, —39° —40° և այստեղ վերջն է. սնդիկը կը սառնի և էլ ոչ կիջնայ, ոչ կ'բարձրանայ, հասնելով իւր վերջին աստիճանին:

Նոյնպէս, եթէ ջերմաչափը եփ եկող ջրի տաքութիւնից աւելի սաստիկ ջերմութեան ենթարկենք, սընդիկը կը բարձրանայ եռացման կետից վեր: Ուրեմն սանդուղտի աստիճանները կ'բարձրանան մի և նոյն մեծութեան աստիճաններով. այս ինքն՝ 101° 102° 103° . . . 350°. եթէ կամենում էք. բայց ոչ աւելի. եթէ տաքութիւնը այս միջոցին աւելի կը սաստկանայ, կսկսի սնդիկը եռ դալ. և այն ժամանակ մնաս բարով ասա՛ ջերմաչափին, — եռացած սնդիկի շողին ճնշելով կը կոտրատէ գործիքը և դուրս կելլէ:

Զրօ աստիճանը կոչվում է կէտ հալման սառիւն և 100 աստիճանը կէտ եռացման. այս երկու կէտերը հաստատուն և անփոփոխ լինելով վեր են առած իբրեւ չափ: Բայց թէ ինչի համար են այս կէտերը անփոփոխ՝ ձեզ կը սովորացնէ բնագիտութիւնը:

Ասվածներից դուք իմանում էք այժմ, որ ջերմաչափի գործածութեանց աւելի հեշտ բան չ'կայ. որով

հետեւ նորան դնում են այնտեղ՝ որտեղի տաքութիւնը կամենում են իմանալ. կամ ինչպէս զիտնականները ասում են նշանակել բարեխառնութիւնը: — Սնդիկը խողովակի մէջ բարձրանում է կամ ցածրանում է և վերջապէս դալով հասնում է այն կէտին, որ համապատասխան է նոյն տեղի բարեխառնութեան. նայում են խողովակի վրայ գծած գծերին, որ գծի վրայ կանգնեցաւ սնդիկը. կարդում են գծի մօտին դրված թիւը և ասում են բարեխառնութիւն, օրինակ, + 8° + 10°, + 15° և այլն. (եթէ զրդերի մէջ բարեխառնութիւնը յայտնող թուի առաջ + նշանը դրած է, կը նշանակէ սնդիկը բարձր է զրօից. եթէ — նշանը, կը նշանակէ ցածր է):

Այս ջերմաչափը, որի մասին խօսեցանք ասվում է հարիւր աստիճանեան ջերմաչափ. որովհետեւ սառին հալման կէտից մինչև եռացման կէտի մէջ եղած տարածութիւնը 100 հաւասար մասն է բաժանված. ասվում է նոյնպէս ջերմաչափի ցելսիուսի, հնարողի անունով. լինում է ևս ջերմաչափ Ռէօմիւրի և Ֆարէնհէյտի. սոցա զանազանութիւնը այն է, որ Ռէօմիւրի ջերմաչափի վրայ սառուցի հալման կէտից մինչև եռացման կէտը 80 հաւասար մասն է բաժանված. որով ցելսիուսի 100 աստիճանը հաւաւար է Ռէօմիւրի 80 աստիճանին. Ֆարէնհէյտի ջերմաչափը զանազանվում է միւս երկու ջերմաչափներից այնով, որ Ֆարէնհէյտի ջերմաչափի վրայ 32 դրված է հարիւր աստիճանեան կամ Ռէօմիւրի ջերմաչափների վրայ եղած 0 ի տեղ և 0 դրված է որտեղ որ սնդիկը սառում է. և եռացման կէտի վրայ դրված է 212: Առհասարակ մեզանում գործ է դրվում Ռէօմիւրի ջերմաչափը: 1)

Ջերմաչափի գործադրութիւնը կեանքի մէջ ամենահարկաւոր պայմաններից մէկն է. առանց նորան զիտութեան և ոչ մի մասը չէ կարող իւր գործը տեսնել: Փառք Աստուծոյ որ հասարակ ջերմաչափները շատ թանգ չեն. թէև սոքա այնքան ճիշտ չեն, բայց

(1) Հետևալ ընդհանուր ձևով կարող ենք ջերմութեան աստիճանը զանազան ջերմաչափների հաշուով իմանալ. ասացինք որ ըստ Ռէօմիւրի՝ 80, ըստ ցելսիուսի՝ 100 և ըստ Ֆարէնհէյտի՝ 180 աստիճան է բաժանված եռացման և հալման կէտերի մէջ գտնված տարածութիւնը.

$80^{\circ} R = 100^{\circ} C = 180^{\circ} F.$ ուրեմն $1^{\circ} R = \frac{5}{9} C = \frac{9}{5} F$ և $1^{\circ} C = \frac{4}{9} R = \frac{5}{9} F.$ իսկ $1^{\circ} F = \frac{9}{5} R = \frac{5}{9} C:$

Արդ եթէ ջերմութեան աստիճանի թիւը դնենք թէ n է. ընդհանուր ձևով կը դուրս գայ

$n^{\circ} R = \frac{5}{9} n^{\circ} C = \frac{9}{5} (n + 32) F.$

$n^{\circ} C = \frac{4}{9} n^{\circ} R = \frac{5}{9} (n + 32) F.$

$n^{\circ} F = \frac{9}{5} (n - 32) R = \frac{5}{9} (n - 32) C.$

տնտեսութեան մէջ գործածելու օգտակար կարող են լինել: Ի հարկէ այժմ կասէք, մեր արշինները, գրվանքաները և ամենատեսակ չափերիս շատ ճիշտ են, որ գործ դրած ջերմաչափեր ճիշտ լինին: Եթէ այսպէս է եթէ սովորել ենք ծուռ չափերով խաբել, խաբվել առանց քննա կրելու, թող ուրեմն 50, կամ 60 կոպեկանոց ջերմաչափները ևս ծուռ լինեն. բայց չէ. ես հաւաստի եմ, որ այս ջերմաչափների խաբելը մեր արշին, գրվանքայ ու թուռնկի գործ դնողների խաբելուց շատ սակաւ է:

Այսքանս բաւական լինի տաքութեան և ջերմաչափի վրայ:

Կարելի է այժմ ասէք, որ ես բոլորովին մոռացայ ջուրը, որի վրայ ուղղում էի խօսել: Ամենեւին ոչ. քանի որ ջերմաչափը չունէինք, իմանում էին, որ ջուրը միշտ մի և նոյն աստիճանի վրայ կսկսի եռալ, — 80 ու կամ 100 ց. և թէ սառուցը հալած ժամանակ միշտ մի և նոյն աստիճանի վրայ կը լինի, — 0°: Այս բանս իմացանք, և իմանալ շատ հարկաւոր էր, որովհետեւ պէտք է մեզ այսուհետեւ մեր խօսակցութեան ընթացքում՝ էլի ջրի վրայ շատ ունինք խօսելու:

ՈՎԿԻԱՆՈՍ. — ԾՈՎ. — ԼԻՃ. — ԳԵՏ. — ԱՂԲԻՒՐ:

Ինչոր անցեալ տարին խօսեցանք ջրի վրայ, ի հարկէ որ մեզ չէ կարող բաւականացնել. մի քանի խօսք ասել երկրիս վրայ գտնվող արարածների կեանքը պահպանող տարրի վրայ, ի հարկէ որ փոքր ինչ ապերախսութիւն է. պէտք է որ նորա վրայ շատ բան իմանանք. — ամէն օր գործ դնենք, ամենայն ժամ աչքերիս առաջը ունենանք, և չը զիտենանք նորա ինչ լինելը, ամօթ բան է. ջուրը միմիայն լոկ կենսական զօրութիւնը պահպանելով օգուտ չէ տալիս մարդուս, այլ նա գործ է դրվում կեանքի մէջ իբրեւ մեքենական զօրութիւն և իբրեւ տնտեսական բարեկեցութեան միջոց: Իրաւ, որ հին ժամանակները երբ տակաւին ջուրը և նորա ընկեր կրակը, մարդկութեան միակողմանի օգուտ էին տալիս, մարդիկները աւելի յարգ ու պատիւ են ցոյց տվել ջրին ու կրակին քան թէ մենք: Օրինակ մեր նախնիքները կրակը պաշտում էին և Հայաստանումը լեքն էին կրակատուններ. Հնդկացիք, Եգիպտացիք պաշտում էին ջուրը. մի խօսքով պատմութեան ընթացքում չ'կայ մի ազգ հին աշխարհքի մէջ, որ ջրի կամ կրակի վրայ չը նայէին իբրեւ աստուածութեան կամ երկնային սեպհականութեան վրայ: Ի հարկէ նորա պարտաւոր էին այդպէս կատարել, քանի որ նոքա չը զիտէին այդ տարրների յատկութիւնը և միայն աչքի պռաջ ունէին նոցա կործանիչ ու շինող ներգործութիւնները:

Թիւնները: Տղէտը ու վայրենին, որ չը զիտէ մի բանի պատճառն իմանալ, ամենայն երեւոյթները հրաշք կը համարէ: Այսպէս էլ մանուկ մարդկութիւնը, բոլոր ներգործութիւնների միջնորդը և ոչ պատճառը, Աստուած է համարել: Այսպէս պիտի անէր նա ի հարկէ, քանի որ նոյն միջոցին մարդկային կեանքի ղեկավարողը ոչ թէ ուղիղ բանականութիւնը և առողջ իմացականութիւնը էին, ոչ. այլ կոպիտ զգացականութիւնը և երեւակայութիւնը: Այժմ, փառք Աստուծոյ, ներգործութիւնէ մարդուս առողջ իմացականութիւնը, որ կարող չէ անդի տալ ոչ մի հրաշքի, ոչ մի առասպելի և մի երազական պատմութեան. այժմ զիտութիւնը պատուել է այն վարագոյրը, որ հին աշխարհի կեանքի գաղտնիքները ծածկում էր և քրմութեան դասակարգութիւնը և նորա իդէաների ամօթն ու խայտառակութիւնը պատասպարում. զիտութիւնը իւր լոյսը տարածել է. խորասուզվելով բնութեան գաղտնի օրէնքների մէջ, նա երախտապարտ ու ապշած մարդուս աչքի առաջն է դնում աստուածային մեծութիւնը, ամենակարողութիւնը ու ամենիմաստութիւնը, որոնք անձոնի սքոյաստիկների մեկնութեամբ ստորացած, արկարացած ու տգիտացած են: Գիտութեան համար չը կայ տեսնել, կարծել ու հաւատալ. նա տեսնում է, շօշափում է և համոզվում է. — ահա նորա խնդիրը: Շատ խօսեցանք. դաւնանք դէպ ի մեր առարկան, դաւնանք:

Ջուրը ասացինք կենդանութիւն պահպանող է: Հենց սորա համար էլ կարծես բնութիւնը նորան ամենայն տեղ լցրել է. — ջուրը ծածկում է մեր երկրագնդի ամենամեծ մասը. երեք անգամ ջուրը աւելի է ցամաքից. սորա համար հարկաւոր է միայն աչք ձգել աշխարհացոյց քարտէսի վրայ. բայց աշխարհիս վրայ գտնված ջուրերը ամէնքը միատեսակ չեն. ամէն ջուր չէ կարելի խմել. չ'նայելով, որ ջուրերի մէջ գտնաւորութիւն կայ, այսու ամենայնիւ նոցա ընդհանուր ու էական յատկութիւնը միատեսակ է. և մի և նոյն օրէնքի ենթակայ են:

(կը շարունակվի)

Հրատարակիչ Հ. ԷՆՅԻԱՃԵԱՆՑ (Ի Տպարանի Հ. Էնֆիլաճեանց և Ընկերութեան. Խմբագիր Պ. ՍԻՄԵՕՆԵԱՆՑ (Ի տան Գ. Ամիրաղեանց .

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ 21 ЯНВАРЯ 1867 Г.

ТИФЛИСЬ.